

Ο ελληνικός καπιταλισμός 1974-2024

Ταξικές στρατηγικές, κρίσεις και αντιφάσεις

του Γιάννης Μηλιού¹

1. Η «οικονομία» ως πεδίο ταξικών ανταγωνισμών

Η ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης μιας καπιταλιστικής οικονομίας, όπως η ελληνική, δεν εξαντλείται στους ρυθμούς μεταβολής οικονομικών δεικτών, τις θετικές ή αρνητικές «επιδόσεις», κλπ. Οφείλει να στραφεί προς τις αιτιώδεις σχέσεις που καθορίζουν τα παραπάνω, δηλαδή τους ταξικούς ανταγωνισμούς και συσχετισμούς δυνάμεων, τη δομική αντίθεση κεφαλαίου και εργασίας.

Με αυτό το δεδομένο, το παρόν κείμενο εξετάζει με επιγραμματικό τρόπο τις φάσεις μεγέθυνσης και κρίσης της ελληνικής οικονομίας από τη Μεταπολίτευση έως σήμερα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις στρατηγικές των κυρίαρχων τάξεων που προωθήθηκαν από τις κυβερνήσεις κατά τη δεκαετία του 2010 με πρόσχημα την κρίση, δήθεν για να «θεραπεύσουν» τις κακοδαιμονίες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

2. Από τη μεταπολίτευση μέχρι την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2008

Η Μεταπολίτευση συμπίπτει με μια συγκυρία κρίσης της παγκόσμιας οικονομίας, καταλύτης για την οποία υπήρξε η λεγόμενη «πετρελαϊκή κρίση» που προκλήθηκε από το εμπάργκο εξαγωγής πετρελαίου προς τη Δύση των αραβικών χωρών τον Οκτώβριο του 1973.

Η περίοδος 1975-80 χαρακτηρίζεται από χαμηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας ως προς προηγούμενη περίοδο 1963-1973, στην οποία το ΑΕΠ μεγεθυνόταν με πολύ ψηλούς ρυθμούς (μέγιστη τιμή 10,3%, ελάχιστη 5,3%), ενώ πλέον είναι εμφανή τα αποτελέσματα της παγκόσμιας κρίσης (ψηλοί ρυθμοί πληθωρισμού, ανεργία κλπ.). Καθώς όμως οι μέσοι ρυθμοί μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας εξακολουθούν να είναι σαφώς ψηλότεροι από τους αντίστοιχους ρυθμούς των άλλων ευρωπαϊκών χωρών (4,7% έναντι 3,0%), η περίοδος 1975-80 εντάσσεται στη μακρά μεταπολεμική φάση *πραγματικής σύγκλισης* της ελληνικής οικονομίας προς τις περισσότερο αναπτυγμένες οικονομίες της Δυτικής Ευρώπης. Παράλληλα, η ένταξη της χώρας το 1981 ως 10^ο μέλος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) κάνει πραγματικότητα το στρατηγικό όραμα των ελληνικών κυρίαρχων τάξεων για σταθεροποίηση της θέσης τους στο εσωτερικό του (ανα)διαμορφούμενου ευρωπαϊκού ιμπεριαλιστικού πόλου.

¹ Ομότιμος καθηγητής Ε. Μ. Πολυτεχνείου, διευθυντής της τριμηνιαίας επιθεώρησης *Θέσεις*.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 παγιώνεται στην παγκόσμια οικονομία μια φάση ύφεσης, η οποία θεωρήθηκε ως η οξύτερη μέχρι τότε κάμψη του δυτικού καπιταλισμού μετά τον Πόλεμο. Η ύφεση είχε τα χαρακτηριστικά μιας υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου με εμφανή συμπτώματα την πτώση του γενικού ποσοστού κέρδους και την επιβράδυνση της συσσώρευσης κεφαλαίου. Σύμφωνα με τη θεωρητική ανάλυση του Μαρξ, «περιοδικώς παράγονται πάρα πολλά μέσα εργασίας και μέσα συντήρησης, τόσα που δεν μπορούν να τα βάλουν να λειτουργήσουν σαν μέσα εκμετάλλευσης των εργατών με ένα ορισμένο ποσοστό κέρδους» (*Το Κεφάλαιο*, τ. 3^{ος}, σ. 326-327, η έμφαση προστέθηκε).

Για την αντιμετώπιση της κρίσης οι κυβερνήσεις των καπιταλιστικών χωρών υιοθέτησαν τις πολιτικές αναδιανομής εισοδήματος, πλούτου και ισχύος υπέρ του κεφαλαίου που κωδικοποιήθηκαν ως νεοφιλελευθερισμός: εισοδηματική λιτότητα, αποδόμηση του λεγόμενου «κοινωνικού κράτους», απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, αποψίλωση δικαιωμάτων και μηχανισμών προστασίας εργαζομένων και ευάλωτων ομάδων. Είναι η εποχή της Θάτσερ και του Ρήγκαν. Στην Ελλάδα οι πολιτικές αυτές εισάγονται το 1985 και μονιμοποιούνται μετά το 1989. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχ του 1992 οι κυρίαρχες τάξεις κάθε χώρας-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) θεσμοθέτησαν τις πολιτικές αυτές υπό το πρόσχημα της «δημοσιονομικής σταθερότητας».

Η λιτότητα δεν αποτελεί «λανθασμένη πολιτική», αλλά μια ταξική στρατηγική που εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κεφαλαίου σε βάρος των εργαζομένων, συνταξιούχων, αυτοαπασχολούμενων, ανέργων αλλά και των κοινωνικά αδύναμων ομάδων. Ταυτόχρονα προωθείται ένα μοντέλο εργασιακών σχέσεων με συρρικνωμένα δικαιώματα, με χαμηλότερους και «ευέλικτους» μισθούς και με εκμηδένιση της διαπραγματευτικής δύναμης των μισθωτών απέναντι στους εργοδότες. Όμως, παρά την πληθώρα των νεοφιλελεύθερων «μεταρρυθμίσεων» οι αντιστάσεις συνεχίζονται, καιίτοι σταδιακά εξασθενούν καθώς οι όροι εργασίας και ζωής της πλειοψηφίας των μισθωτών γίνονται όλο και επισφαλέστεροι. Ολόκληρη η περίοδος 1981-95 χαρακτηρίζεται από χαμηλές τιμές του ρυθμού μεταβολής του ελληνικού ΑΕΠ.

Όμως, «δεν υπάρχουν μόνιμες κρίσεις» (Καρλ Μαρξ, *Θεωρίες για την υπεραξία*, μέρος τρίτο, σ. 579). Από το 1996 οι ρυθμοί μεγέθυνσης του ΑΕΠ σταθεροποιούνται σε επίπεδα άνω του 3% (μέγιστο 4,9%), αισθητά ψηλότεροι εκείνων των περισσότερων χωρών ΕΕ. Έτσι, η περίοδος 1996-2008 συνιστά μια νέα φάση πραγματικής σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας ως προς τις περισσότερο αναπτυγμένες οικονομίες της ΕΕ. Την περίοδο αυτή η Ελλάδα σημείωσε πραγματική αύξηση του ΑΕΠ κατά 61,0%, η Ισπανία κατά 56,0% και η Ιρλανδία κατά 124,1%, σε αντίθεση με τις περισσότερο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες: Γερμανία 19,5%, Ιταλία 17,8%, Γαλλία 30,8%.

Η δεκαετία του 2000 χαρακτηρίστηκε από την εισαγωγή του ευρώ την 1/1/2002. Η δημιουργία της ζώνης του ευρώ (ΖτΕ) και η ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) ενσαρκώνει τη μακροπρόθεσμη στρατηγική διαχείρισης των ευρωπαϊκών καπιταλισμών, σε συνέχεια των συμφωνιών του Μάαστριχτ (1992) και του Άμστερνταμ (1997). Καθώς οι χώρες-μέλη της ΖτΕ «παραιτούνται» αναγκαστικά από την άσκηση αυτόνομης νομισματικής πολιτικής, δημιουργείται ένα οικονομικό περιβάλλον που συνθλίβει τις παραδοσιακές προνοιακές πολιτικές και επιβάλλει τις πιο σκληρές αξιώσεις του κεφαλαίου πάνω στην εργασία: Η ΟΝΕ υλοποιεί μία ακραία εκδοχή έκθεσης των επιχειρήσεων στον διεθνή ανταγωνισμό, που τις ωθεί να αυξάνουν την ανταγωνιστικότητά τους μέσα από τη διαρκή συμπίεση και ελαστικοποίηση της εργασίας.

Οι δυνατότητες που παρέχει η ΟΝΕ στις κυρίαρχες τάξεις, στην ανταγωνιστική τους σχέση με την εργασία, αποκαλύφθηκαν με δραματικό τρόπο κατά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2008.

3. Παγκόσμια κρίση και η επίθεση του κεφαλαίου

Όταν ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2008, εκτινάχθηκαν μέσα σε μια διετία το δημόσιο έλλειμμα και χρέος όλων των αναπτυγμένων χωρών. Σύμφωνα με στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF, *World Economic Outlook*, October 2009) το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε μεταξύ 2007 και 2009: στις ΗΠΑ από -2,7% σε -12,9%· στην Ευρωζώνη από -0,6% σε -6,2%· στο Ηνωμένο Βασίλειο από -2,6% σε -11,6%· στην Ιαπωνία από -2,5% σε -10,5%. Αντίστοιχα, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε μεταξύ 2007 και 2009: στις ΗΠΑ από 62,1% σε 84,3%· στην Ευρωζώνη από 65,9% σε 79%· στο Ηνωμένο Βασίλειο από 49,3% σε 68,5%· στην Ιαπωνία από 187,7% σε 217,6%. Στην Ελλάδα το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε από περίπου 100% το 2007 σε 126,8% το 2009, ενώ στο ίδιο διάστημα το δημόσιο έλλειμμα από 6% εκτιμήθηκε στο 15,4% του ΑΕΠ.

Κατά κανόνα εξελίξεις όπως οι παραπάνω δεν οδηγούν σε κρίση δημόσιου χρέους (όπως π.χ. στην Ιαπωνία, όπου το δημόσιο χρέος ξεπερνούσε το 215% του ΑΕΠ) διότι η Κεντρική Τράπεζα λειτουργεί ως «δανειστής τελευταίας καταφυγής» και εγγυάται την αποπληρωμή των κρατικών ομολόγων που ωριμάζουν.

Αντίθετα, στην ΕΕ η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αρνήθηκε να αναλάβει αυτό τον ρόλο, καθώς οι κυρίαρχες τάξεις των χωρών-μελών της ΖτΕ αντιλήφθηκαν την κρίση ως ευκαιρία για μια ιστορικής σημασίας μεταβολή του συσχετισμού ταξικών δυνάμεων προς όφελος του κεφαλαίου.

Η ΕΕ εισήλθε έτσι σε μια νέα φάση: Χωρίς τη συνδρομή της ΕΚΤ ήταν ορατό ενδεχόμενο η αδυναμία εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους ή μεγάλης πίεσης στο τραπεζικό σύστημα σε μια

σειρά χώρες (Ιρλανδία, Ελλάδα, Πορτογαλία, Κύπρος), που με τη συνακόλουθη αύξηση των επιτοκίων αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο κήρυξης χρεοστασίου. Οι άρχουσες τάξεις επέλεξαν ως λύση τον θεσμικό δανεισμό εκτός αγορών (από ΕΚΤ - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - ΔΝΤ), με παράλληλη αποδοχή μέτρων λιτότητας και νεοφιλελεύθερων «μεταρρυθμίσεων» (Μνημόνια).

Η λιτότητα και το βάθεμα της αντιδραστικής νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης της οικονομίας και κοινωνίας ήταν η κύρια ευρωπαϊκή στρατηγική. Η πρόκληση «κρίσης χρέους» μέσω της άρνησης της ΕΚΤ να λειτουργήσει ως δανειστής τελευταίας καταφυγής ήταν απλώς το μέσο.

Διακηρυσσόμενος στόχος των οικονομικών πολιτικών στην ΕΕ ήταν η «αύξηση της ανταγωνιστικότητας» μέσω της «εσωτερικής υποτίμησης» μισθών - τιμών των εμπορεύσιμων αγαθών. Η «ανταγωνιστικότητα» ταυτίστηκε με το θετικό Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών) και οι «ελλειμματικές» χώρες της ΕΕ, οι χώρες με υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης (όπως η Ελλάδα), αυτές ακριβώς που υποχρεώθηκαν σε μνημονιακές συμφωνίες, θεωρήθηκαν «σπάταλες» και «αποτυχημένες». Οι πολιτικές των μνημονίων νομιμοποιούνταν από μια *χυδαία προπαγάνδα*: «Καταναλώνουμε περισσότερο από όσο παράγουμε» (επομένως πρέπει να επιβληθούν πολιτικές λιτότητας και περικοπών), «όλοι μαζί τα φάγαμε», κλπ.

Σκοπίμως η ταύτιση της «ανταγωνιστικότητας» με το θετικό εμπορικό ισοζύγιο αγνοεί τον ρόλο που παίζει Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Κινήσεων. Οι ΗΠΑ ή η Βρετανία, με λόγο Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών προς ΑΕΠ το 2014 -2,2% και -5,8% αντίστοιχα, θα πρέπει να θεωρούνται μη ανταγωνιστικές χώρες, ενώ η Κίνα (με τον αντίστοιχο λόγο +1,9% το 2014) ανταγωνιστική;

Το θετικό Ισοζύγιο Κεφαλαιακών Κινήσεων της Ελλάδας και άλλων χωρών, δηλαδή η εισροή κεφαλαίου από το εξωτερικό (*κυρίως επενδύσεις χαρτοφυλακίου: αγορά μετοχών και ομολόγων ελληνικών επιχειρήσεων*) δεν αποτελεί δείγμα χαμηλής ανταγωνιστικότητας. Αντίθετα, προϋποθέτει ένα ψηλό σε διεθνή σύγκριση ποσοστό κέρδους της εγχώριας οικονομίας και επομένως αυξημένες προσδοκίες αποδόσεων και για τους χρηματοπιστωτικούς τίτλους των εγχώριων επιχειρήσεων. Τα υψηλότερα ποσοστά κέρδους της οικονομίας «συμπαρέσυραν» προς τα πάνω και το σύνολο των χρηματοπιστωτικών αποδόσεων.

Η λιτότητα οδηγεί βεβαίως σε οικονομική ύφεση καθώς συρρικνώνει την ενεργό ζήτηση. Στο διάστημα 2008-2018 το ελληνικό ΑΕΠ μειώθηκε σε σταθερές τιμές κατά 24%. *Οι κυρίαρχες τάξεις «θυσίασαν» τα εισοδήματα της πλειοψηφίας του πληθυσμού* στον βωμό ενός νέου οικονομικού και κοινωνικού τοπίου, εντός του οποίου η ταξική εξουσία τους ενισχύθηκε δραματικά. Διότι, στην προοπτική των συμφερόντων του μεγάλου κεφαλαίου, η ύφεση επιτρέπει να τεθεί σε κίνηση μια «διαδικασία δημιουργικής καταστροφής»: αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος του κεφαλαίου με παράλληλη συγκέντρωση πλούτου. Μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, ιδίως στο λιανικό εμπόριο, «εκκαθαρίζονται» από τις μεγάλες επιχειρήσεις και από εμπορικά κέντρα.

Το κεφάλαιο ενδιαφέρεται για κερδοφόρες προοπτικές, οι οποίες ως αιτία τους δεν έχουν την ενεργό ζήτηση αλλά την ένταση της ταξικής εκμετάλλευσης. Ο αντικειμενικός στόχος του δεν είναι η πλήρης απασχόληση. Αντίθετα, ένας «εφεδρικός στρατός» ανέργων είναι πάντα καλοδεχούμενος διότι διατηρεί τους πραγματικούς μισθούς χαμηλά και παράλληλα αναγκάζει τους εργαζομένους να πειθαρχούν στις «εντολές» του κεφαλαίου.

Τα μνημόνια δεν υπήρξαν «έξωθεν επεμβάσεις». Ήταν έκφραση, στη συγκυρία που ακολούθησε την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2008, της στρατηγικής των κυρίαρχων τάξεων για αναδιανομή πλούτου, εισοδήματος και δικαιωμάτων υπέρ του κεφαλαίου (με την περικοπή μισθών και συντάξεων, κατάργηση εργατικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, αποψίλωση της κοινωνικής προστασίας και των αντίστοιχων θεσμών, θεσμοθέτηση της λογικής του κέρδους εκεί όπου στο παρελθόν ίσχυαν κανόνες κοινωνικής αλληλεγγύης).

4. Η πανδημία COVID-19, η ύφεση και η «εναλλακτική» διαχείρισή της

Όταν στο τέλος του 2019 ξέσπασε η πανδημία COVID-19, η στρατηγική διαχείρισης των κρατών διαμορφώθηκε στη βάση των εκτιμήσεων ανάμεσα στο «πόσους θανάτους» και στο «πόση ανεργία και απώλεια εισοδημάτων» μπορούν να αντέξουν οι μηχανισμοί διαμόρφωσης συναίνεσης, ή «πόση προστασία της “ζωής” μπορεί να αντέξει η οικονομία»;

Ο «πολιτικός κίνδυνος» που αντιπροσώπευε μια πιθανή κατάρρευση των συστημάτων υγείας οδήγησε τα κράτη στη λήψη έκτακτων μέτρων αναστολής της οικονομικής δραστηριότητας, που βύθισαν την παγκόσμια οικονομία σε μια νέα βαθιά ύφεση. Τα αποτελέσματα για τα δημόσια οικονομικά ήταν αντίστοιχα (και ακόμα αρνητικότερα) με εκείνα της κρίσης του 2007-2008.

Τα σχετικά στοιχεία σύμφωνα με το ΔΝΤ (IMF, *World Economic Outlook*, October 2021) έχουν ως εξής: Το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε μεταξύ 2019 και 2020 στις ΗΠΑ από -5,7% σε -14,9%· στην *Ευρωζώνη* από -0,6% σε -7,2%· στο *Ηνωμένο Βασίλειο* από -2,3% σε -12,5%· στην *Ιαπωνία* από -3,1% σε -10,3%. Αντίστοιχα, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε μεταξύ 2019 και 2020: στις ΗΠΑ από 108,5% σε 133,9%· στην *Ευρωζώνη* από 83,7% σε 97,5%· στο *Ηνωμένο Βασίλειο* από 85,2% σε 104,5%· στην *Ιαπωνία* από 235,4% σε 254,1%. Το ελληνικό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε από 185,6% το 2019 σε 212,5% το 2020. Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού διαμορφώθηκε το 2021 σε -7,5%.

Η διαχείριση της κρίσης μετά το 2019 υπήρξε ριζικά διαφορετική, γεγονός που αποκαλύπτει τον πολιτικό χαρακτήρα των μνημονιακών μέτρων της περιόδου 2010-18. Η *πολιτική αβεβαιότητα* από τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στον πληθυσμό της πανδημίας και των μέτρων αντιμετώπισής της, ανάγκασαν την ΕΚΤ και τις κυβερνήσεις να κάνουν στροφή 180 μοιρών. Η ΕΚΤ υιοθέτησε ένα

τεράστιο πρόγραμμα αγοράς κρατικών και ιδιωτικών τίτλων (Pandemic Emergency Purchase Programme) ύψους 1,85 τρις ευρώ. Το αποτέλεσμα είναι να δανείζεται στο τέλος ακόμα του 2021 το ελληνικό δημόσιο από τις «αγορές» με ονομαστικό επιτόκιο 1,2-1,4% (δεκαετές ομόλογο), όταν ο πληθωρισμός στην Ελλάδα έτρεχε με 4,3%. Αλλά και σήμερα, το ελληνικό δημόσιο δανείζεται από τις «αγορές» με επιτόκιο 3,26% όταν ο πληθωρισμός τρέχει με 2,5% (Νοέμβριος 2022). Δηλαδή οι χρηματαγορές δανείζουν το ελληνικό δημόσιο με ένα πραγματικό επιτόκιο μικρότερο του 1%. Και ενώ το δημόσιο χρέος βρισκόταν στο 162% στο τέλος του 2023, κανένας δεν τολμάει να επαναλάβει ή έστω να θυμηθεί τη χυδαιότητα του «καταναλώνουμε περισσότερα από όσα παράγουμε».

Σήμερα, «ενάρετη οικονομική πολιτική» θεωρείται να κατευθύνονται τα δισεκατομμύρια του Ταμείου Ανάκαμψης σε εκείνες τις υποδομές που κρίνονται απαραίτητες για την επιτάχυνση της κερδοφορίας του κεφαλαίου ή/και κατευθείαν στους μεγάλους καπιταλιστικούς ομίλους. Με σωρευτική αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ 8,7% για το διάστημα 2019-23, η ελληνική οικονομία μεγεθύνεται ταχύτερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, καίτοι η οικονομική ύφεση στη Γερμανία ενδέχεται να επεκταθεί σύντομα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πολλά για τη μεγάλη μερίδα των μισθωτών, συνταξιούχων και της νεολαίας: Ο ψηλός πληθωρισμός των ειδών διατροφής, της στέγης κλπ. έχουν οδηγήσει τα τμήματα αυτά του πληθυσμού σε ζοφερές συνθήκες διαβίωσης.

5. Η διαχρονική ισχυροποίηση του ελληνικού κεφαλαίου

Από όσα προηγήθηκαν γίνεται φανερό ότι στα πενήντα χρόνια από τη Μεταπολίτευση το ελληνικό κεφάλαιο ενίσχυσε τη θέση του στο εσωτερικό της χώρας έναντι της εργασίας. Αυτό γίνεται φανερό και από τη διανομή του εισοδήματος, με τη σημαντική αύξηση του μεριδίου των κερδών και την αντίστοιχη μείωση του μεριδίου των μισθών στο ΑΕΠ. Διότι οι μισθοί, δηλαδή το εισόδημα για τη μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία των εργαζομένων, αποτελούν «εργασιακό κόστος» για το κεφάλαιο, το οποίο κόστος το κεφάλαιο επιχειρεί διαρκώς να συμπιέσει. Αυτό αφορά και το λεγόμενο «κοινωνικό κράτος», οι υπηρεσίες του οποίου συνιστούν μορφή «έμμεσου μισθού».

Ως δείκτη παίρνουμε το μερίδιο των μισθών στο ΑΕΠ, το οποίο αυξάνεται από το 41% στο 66% στο διάστημα 1973-1983, περίοδο έντονων εργατικών και κοινωνικών αγώνων, κατόπιν μειώνεται στο 56% στα 27 χρόνια μέχρι το 2010 (ακολουθώντας μια ήπια πτώση τόσο στις φάσεις οικονομικής στασιμότητας, όσο και σ' εκείνες οικονομικής ανόδου) και τέλος βυθίζεται στο 46%-47% στα χρόνια που ακολουθούν, μέχρι σήμερα.

Όμως και σε διεθνές επίπεδο, οι ηγεμονικές μερίδες του ελληνικού κεφαλαίου ενίσχυσαν τις θέσεις τους. Παίρνω ως παράδειγμα το εφοπλιστικό κεφάλαιο, διότι δεν είναι δυνατή η κατανόηση της διεθνούς θέσης του ελληνικού καπιταλισμού αν δεν ληφθεί υπόψη ο ρόλος και η θέση της ηγεμονικής αυτής μερίδας του ελληνικού κεφαλαίου, με δεδομένο μάλιστα ότι περισσότερο από το 85% του παγκόσμιου εμπορίου διεξάγεται δια θαλάσσης.

Ο ελληνόκτητος εμπορικός στόλος συγκέντρωνε το 1975, στην αρχή της περιόδου που εξετάζουμε, το 12,6% και στο τέλος του 2023 το 19,42% της παγκόσμιας χωρητικότητας. Η βελτίωση της διεθνούς θέσης του ελληνικού εφοπλιστικού κεφαλαίου στον μισό αιώνα που πέρασε είναι εντυπωσιακή. Σύμφωνα με στοιχεία του UNCTAD, τον Αύγουστο του 2023 ο ελληνόκτητος εμπορικός στόλος συγκέντρωνε χωρητικότητα 393 εκατ. τόνων νεκρού φορτίου (DWT) και ήταν ο μεγαλύτερος παγκοσμίως. Στον κλάδο των δεξαμενόπλοιων μάλιστα, οι Έλληνες εφοπλιστές συγκέντρωναν το 30,25% του παγκόσμιου στόλου. Η συνολική αξία των ελληνόκτητων ποντοπόρων πλοίων εκτιμάται πάνω από 160 δις δολάρια, ενώ οι επενδύσεις των Ελλήνων εφοπλιστών στη ναυτιλία το 2023 ξεπέρασαν τα 27 δις δολάρια. Καίτοι μόνο 13% του ελληνόκτητου στόλου φέρουν την ελληνική σημαία, ο εμπορικός στόλος υπό ελληνική σημαία είναι ο ένατος σε χωρητικότητα παγκοσμίως, ουσιαστικά δεύτερος μετά την Κίνα, καθώς οι υπόλοιπες περιπτώσεις αφορούν σημαίες «ευκαιρίας». Η συμβολή της ναυτιλίας στο ΑΕΠ εκτιμάται γύρω στο 9%.

Η ισχυροποίηση του κεφαλαίου δεν σημαίνει, όμως, βελτίωση των όρων ζωής της κοινωνικής πλειοψηφίας. Για να το πούμε διαφορετικά, η ανάλυση που προηγήθηκε δείχνει ότι η «ανάπτυξη για όλους» που υπόσχονται διαχρονικά τα αστικά κόμματα αποτελεί φενάκη. Τη βελτίωση για την πλειοψηφία φέρνουν μόνο οι εργατικοί και κοινωνικοί αγώνες.